

vlaamse museumvereniging

MUSEUMCOLLECTIES:
EEN (ON)DEELBARE EENHEID ?

ZIN EN VORMGEVING VAN EEN
MUSEAAL SELECTIE- EN
AFSTOTINGSBELEID

Handelingen van de Studiedag te Gent
27 november 2000

DOSSIER

8

Commissie Museumwerking

Redactie Aimé Stroobants

Antwerpen 2000

3. Zin en vormgeving van een museaal verzamelbeleid: collectie en selectie in het Provinciaal Openluchtmuseum Bokrijk

Robert Nouwen
collectiebeheerder van het Provinciaal Openluchtmuseum Bokrijk

Inleiding

Terwijl in de publieke debatten over de opdracht van het museum vooral het thema van het zogenaamde "Erlebnismuseum", wat stroef vertaald als "belevingsmuseum", aan bod komt, zien wij dat de museumsector steeds meer discussie voert over de vorming, het beheer en het behoud van de collecties. Zowel in Nederland als in België is deze problematiek brandend actueel. Dit is in zekere zin contradictorisch. Het is immers duidelijk dat het verzamelen en bewaren van het cultureel erfgoed niet door iedereen als een vanzelfsprekende opdracht van cultuurpolitiek wordt gezien¹. Nochtans is collectiebehoud en beheer geen esoterische bezigheid voor specialisten. Het is wel de verantwoordelijkheid van eenieder die in het museum met objecten werkt in het depot zowel als in het museum.

Het is hier nodig één belangrijke nuancering te maken. Het collectiebeleid van een kunstmuseum, een historisch museum of een natuurhistorisch museum vraagt uiteraard een fundamenteel verschillende benadering. Wij zien bovendien in de benadering van de problematiek binnen de groep van de historische musea een belangrijk onderscheid tussen de algemeen "cultuurhistorische" musea en de specifiek archeologische musea. De algemeen cultuurhistorische musea, waartoe het Openluchtmuseum van Bokrijk hoort, zijn in zekere zin verantwoordelijk voor de vorming van een archief². Een collectiebeleidsplan van dergelijke musea moet een oplossing geven voor de toevloed van objecten. De vraag is: "Hoe selecteer je in die toevloed?" De specifiek archeologische musea zijn verantwoordelijk voor de opname van een "archief", van een erfgoed dat reeds erg werd geselecteerd, werd gereduceerd en dat gedocumenteerd als historische bron toegang tot het verleden geeft. Hier stelt zich de vraag: "Hoe bewaar je dit archief?"³

De musea worden allen geconfronteerd met hun begrensde mogelijkheden. Met name blijkt het niet langer mogelijk ongebreidel te verzamelen. Museumcollecties worden steeds omvangrijker en de depots geraken overvol. De kosten van behoud en beheer van museale collecties nemen voortdurend toe en dreigen onbeheersbaar te worden. Stijgende aankoopkosten, de exploitatiekosten voor depots, inventarisering en conservering dwingen de musea de eigen collectie kritisch te evalueren en te benaderen. Het devies luidt daarom 'selecteren'!

¹ Y. LANGENSTEIN, 1998a: in: B. REPP, (red.), *Das Museumsdepot. Grundlagen - Erfahrungen - Beispiele* (Museumsbausteine, 4), München.

² Vgl. J. CARSTENSEN, 1996: *Die Sachgutsammlungen. Von der Ausstattung der Häuser zur Dokumentation der Kulturgeschichte Westfalens*, in: S. BAUMEIER & J. CARSTENSEN (Hg.), 1996: *Westfälisches Freilichtmuseum Detmold. Geschichte - Konzepte - Entwicklungen* (Schriften des Westfälischen Freilichtmuseums Detmold - Landesmuseum für Volkskunde, 14), Detmold, 109.

³ R. NOUWEN, 1992: *Her Provinciaal Gallo-Romeins Museum te Tongeren: een project op de drempel van de 21ste eeuw*, in: *Museumleven*, 18, 5-24, bijzonder 22; R. NOUWEN, 1994: *Die Rolle des Gallo-Römischen Museums der Provinz Limburg bei der archäologischen Denkmalpflege*, in: *Aspekte Europäischer Bodendenkmalpflege* (Materialien zur Bodendenkmalpflege, 3), 111-121, bijzonder 119-121; P. MONSIEUR, 1999: *Beheer, conservatie en restauratie van museale collecties. 2. Archeologische collecties* (Onderzoeksproject in opdracht van de Vlaamse Gemeenschap), 53-55.

De vraag stelt zich echter hoe dit in te vullen is: ruil en schenking aan 'bevriende' musea? verkoop of zelfs vernietiging? selecteren vóór verwerving? De problematiek is tweevoudig. Formeel stelt zich de vraag: "Wat en hoe selecteer ik?" Inhoudelijk stelt zich de vraag: "Hoe motiveer ik dit selecteren?" ICOM en de Vlaamse Museumvereniging stelden in hun gedragslijn voor museale beroepsethiek wel richtlijnen voor het afstoten van collecties voor. Maar wegens de zeer verscheiden visies op dit heikel probleem blijft het moeilijk een antwoord te formuleren⁴.

De discussies binnen het museumlandschap rond ruil, schenking, verkoop en vernietiging hebben er alleszins toe geleid dat het taboe rond een selectief collectiebeleid dat een genuanceerd afstoten toelaat, is doorbroken⁵. Afstoten - hiermee bedoelen wij het definitief verwijderen van voorwerpen uit de museumverzameling - is voor vele musea misschien nog geen noodzaak. Doch er is alleszins het groeiend besef dat in de nabije toekomst de musea hiermee zeker zullen worden geconfronteerd voor zo ver dit niet reeds het geval is. Opvallend is evenwel dat de gebruikte terminologie voor verwarring blijft zorgen en dat termen als ontzamen, afstoten of vervreemden misverstanden blijven veroorzaken. Dit heeft dan vooral te maken met de grens die men trekt: ontzamen in de zin van herbestemming in een ander museum? of ontzamen in de zin van verkoop, vernietiging, enzovoort? In de discussie speelt niet alleen de problematiek van het collectiebeheer. Overwegingen van financiële aard, personeelsproblematiek of persoonlijke ambities kunnen rechtstreeks of onrechtstreeks een beslissende invloed hebben in het collectiebeleid van een museum. Collectiebeheer, cultuurbehoud, ethiek, economische wetmatigheden en juridische voorschriften ontmoeten elkaar en treden met elkaar in conflict. In dat licht ligt de verantwoordelijkheid voor het collectiebeheer niet enkel bij de conservatoren en collectiebeheerders van de musea. Integendeel, het is voor mij duidelijk dat deze verantwoordelijkheid voor ons erfgoed moet worden ondersteund door een breed maatschappelijk draagvlak.

A. De noodzaak van een collectiebeleidsplan

Verzamelen en bewaren zijn kernopdrachten van het museum. Men kan slechts van een gedegen museale werking spreken op het ogenblik dat een instelling actief verzameld heeft en dit cultuurgood bewaart en aanvult. Belangrijk is dat aan de verzamelde cultuurobjecten een toekomstperspectief wordt geboden. Hiervoor is nood aan een goed collectiebeleidsplan⁶. De veranderde visie op de geschiedenis van het dagelijks leven en bijzonder ook het onderzoek op het vlak van de mentaliteitsgeschiedenis, de *S o c i a l H i s t o r y*, de cultuurgeschiedenis, de historische

⁴ De Deontologische code voor het museumberoep, *Internationale Museumraad (ICOM)*, 1987 (Nederlandse editie, 1988) formuleert onder paragraaf 4: 'Overdracht van collecties' enkele richtlijnen. De huidige discussies tonen aan dat deze richtlijnen klaarblijkelijk onvoldoende zijn. Het congres 'Grenzen aan de groei. Selectieprocessen rond museale collecties' (Koninklijk Instituut voor de Tropen, Amsterdam, 29-30 november 1999) wenste via een open discussie een antwoord op de vraagstelling te formuleren en tevens een aanzet te geven tot een gedragscode voor het selecteren en het afstoten van museale collecties. Een weergave van de discussies vindt de lezer in de *Congreskrant: Grenzen aan de groei*, Amsterdam, januari 2000.

⁵ Zie hierover A.A. GRIBL, 1998: *Abgeben - Aussondern - Veräussern? Die Kehrseite des Sammelns: oder : Notizen zu einem Tabu*, in: B. REPP (red.), *Das Museumsdepot. Grundlagen - Erfahrungen - Beispiele* (Museumsbausteine, 4), München, 141 sqq.

⁶ Y. LANGENSTEIN, 1998b: *Kulturgut in unseren Händen, Das Depot - Prüfstein verantwortlicher Museumsarbeit*, in: B. REPP (red.), *Das Museumsdepot. Grundlagen - Erfahrungen - Beispiele* (Museumsbausteine, 4), München, 16.

antropologie en de volkskunde⁷, hebben er toe geleid dat de opdrachten van het museum, meer in het bijzonder op het vlak van het verzamelen en het bewaren, een reële uitbreiding hebben gekregen, vooral ten gevolge van het brede spectrum waarop moet worden verzameld. Het is anderzijds duidelijk dat een museum - laten wij ons hier beperken tot de "cultuurhistorische" musea - niet een reddende functie voor al de culturobjecten kan opnemen⁸. Zo komen wij tot de zin en vormgeving van een selectie van objecten binnen een omvattend collectiebeleidsplan.

Het profiel van een museum wordt in belangrijke mate bepaald door de aanwezige collecties. De collectie roerende objecten van het Openluchtmuseum, ca. 28.000 stuks, bezit op volkskundig, historisch en sociaal-economisch vlak een groot belang. Op het vlak van de materiële landbouwgeschiedenis en van het huisraad mag men in Vlaanderen spreken van een in zijn diversiteit unieke verzameling. Zij illustreert voornamelijk de landelijke bewoning van de 17de tot de vroege 20ste eeuw: wooncultuur, landbouw, voeding, kleding, ambachten, transport. Tegelijk herbergt de verzameling ook een dievenwagen, gevangenskettingen en diverse wapens. Zij is verrassend en vol contrast. In de combinatie van gebouwen met daarin de presentatie van meubels, tafel- en keukengerei, religieuze beeldjes en allerhande persoonlijke spulletjes ontplooit zich zo de belangrijkste collectie met betrekking tot de geschiedenis van het dagelijkse leven in Vlaanderen van de 17de tot de vroege 20ste eeuw.

Verzamelen, bewaren en beheren houden echter onontkoombaar in dat men keuzes maakt⁹. Wij maken die keuzes vanuit onze kennis vandaag en vanuit een hedendaagse visie op het verleden. Om de keuzes wetenschappelijk te onderbouwen heeft het Openluchtmuseum een collectiebeleidsplan geschreven dat in de algemene beleidsnota van het museum is opgenomen¹⁰. Twee lijnen in het verzamelbeleid worden op dit ogenblik gevolgd. Selectief verzamelen moet leiden tot de uitbouw van een consistente verzameling die beheersbaar en beheerbaar is. Selectief ontzamen moet aan de bestaande problematiek van de collectie een oplossing geven. Zo lang deze oplossing niet is gerealiseerd, worden aangeboden objecten slechts in zeer beperkte mate in de collectie opgenomen.

De collectie roerende objecten van het Openluchtmuseum Bokrijk bevindt zich op dit ogenblik in een situatie die dringend om maatregelen en dus keuzes vraagt. De problemen zijn drievoudig. Vooreerst bezit het museum een verzameling waarvan talrijke objecten buiten het huidige verzamelbeleid vallen. Wat moet het op de agrarische geschiedenis gerichte Openluchtmuseum Bokrijk inderdaad met industriële

⁷ Vgl. in dit kader R.E. KÜNZEL, 1977: *De nieuwe Franse geschiedwetenschap en de culturele antropologie*, in: *Volkskundig Bulletin*, 3-2; 80-83; P. SPLIJT, 1982: *De Annales-school. Een inleiding*, in: *Te Elfder Ure*, 31, 329 sqq.; P. BURKE, 1983: *De omwenteling van de geschiedwetenschap in Frankrijk. De Annalesschool en de Britse sociale geschiedenis*, in: *Te Elfder Ure*, 466 sqq.; J.J. VOSKUIL, 1984: *Geschiedenis van de volkskunde in Nederland. Portret van een discipline*, in: *Volkskundig Bulletin*, 10-1, 50-63, bijzonder 63; M. VOUELLE, 1985: *Mentaliteitsgeschiedenis. Essays over leef- en beeldwereld*, Nijmegen; G. DUBY, 1990: *Richtingen in het historisch onderzoek*, in: *De middeleeuwse liefde en andere essays*, 227-252; G. DUBY, 1992: *De geschiedenis gaat door. Het verhaal van een historicus*, Amsterdam, bijzonder ook 79-85.

⁸ Y. LANGENSTEIN, 1998b: 16; E. VAN'T HULL, 1997: 'Bewaar je om te selecteren' of 'selecteer je om te bewaren?', in: *Jaarboek 1997 Nederlands Openluchtmuseum*, 205-219; *European Museums Beyond the Millennium. Proceedings of the European Forum organised by the Museums & Galleries Commission held at the National Museums & Galleries on Merseyside from 17 to 20 March 1998*, 16; A. BOESMANS & R. NOUWEN, 2000: *Selecteren om te bewaren. Enkele krachtlijnen uit het collectiebeleidsplan van het Openluchtmuseum Bokrijk*, in: *Jaarboek 2000 Nederlands Openluchtmuseum* (in druk)

⁹ Vgl. hierover algemeen L. MARTENS, *Beleidsbrief musea, 1996-1999*, 19 sqq. Bijzonder e.g. J. DAVID, *Technische en wetenschappelijke verzamelingen in en buiten musea. Inleiding*, in: *Museumleven*, 17, 1991, 42 sqq.

¹⁰ Het in werking treden van het museumdecreet heeft dit proces uiteraard aanzienlijk versneld. Zie *Decreet van 20 december 1996 tot erkenning en subsidiëring van musea en de Richtlijnen bij het indienen van een vraag tot erkenning en indeling van een museum*, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Afd. Beeldende Kunst en Musea, 1998. Vgl. in dit kader verder *Elementen voor een beleidsplan van een museum*, Stichting LCM, 2, 1995 en e.g. voor *Britannië Registered Museum. Museum & Galleries Commission. Museum Registration Scheme: Second Phase. Application Form*, s.d. waarin nuttige tips voor het opstellen van een dergelijk beleidsplan kunnen worden gevonden. Een mooi voorbeeld van de ontwikkelingen en accentverschuivingen die binnen een collectiebeleid kunnen plaatsvinden biedt J. CARSTENSEN, 1996, 109-152.

uitrustingen? De aanwezigheid van dergelijke collectieonderdelen is deels een gevolg van de reddende functie voor het Vlaams cultureel erfgoed die de instelling kort na haar ontstaan onder impuls van Weyns¹¹ op zich nam en door Laenen¹² verder werd ontwikkeld. Op zich zou dit geen ernstig probleem hoeven vormen, ware het niet dat de monumentale afmetingen van tal van objecten en de beperkte depotcapaciteit het collectiebeheer ernstig in het gedrang hebben gebracht.

Een tweede probleem zijn de beheersbaarheid én de beheerbaarheid van de collectie. De verzameling is immers niet alleen in aantal, maar ook in volume erg omvangrijk. Honderd reusachtige boerenkarren, tachtig wanmolens en kopdorsmachines, nog eens zo veel ploegen, eggen, verder maaiers en ander reusachtig getuig passen niet in een hoekje van een schuur. In een openluchtmuseum, met een grote geografische verspreiding van de objecten, uit deze problematiek zich nog scherper. Aanvang 1998 bedreeg de oppervlakte die in gebruik was voor de opslag van collecties allerhande ca. 3500 m². Zelfs met enige goede wil was hiervan slechts een ruime 800 m² te omschrijven als echte depotruimte die aan alle eisen voldoet. Het doel is nu de collecties onder te brengen in een goed depot met een nuttige ruimte van ca. 1600 m².

Tenslotte is er de conservatorische situatie. Iedere conservator van een volkskundig museum kent het probleem van een verzameling die gegroeid is uit schenkingen en van collecties die bestaan uit uiteenlopende organische materialen¹³. De houtworm ligt steeds op de loer. De omvang van de collectie vraagt voortdurende zorg, talrijke objecten wachten op een conserveringsbehandeling en goed uitgeruste depots ontbreken. De financiële ruimte laat echter niet toe ál de problemen op te lossen. Vanuit een gefundeerde kosten-batenanalyse bleek dit ook in Bokrijk trouwens nog nauwelijks haalbaar. De geschetste situatie biedt alzo voldoende knelpunten om alle inventiviteit en creativiteit te mobiliseren.

B. Het Deltaplan Bokrijk¹⁴

Welke oplossingen waren er voorhanden? Het antwoord op deze vraag bleek niet eenvoudig. In de uitwerking van een strategie wordt het Openluchtmuseum fundamenteel ondersteund door B.S.C. (Belgian Senior Consultants¹⁵). Voor het verzamelen, bewaren, beheren en eventueel afstoten van collecties is er behoefte aan goed omschreven criteria om objecten kwalitatief te duiden en arbitraire keuzes zoveel mogelijk uit te schakelen. Dit houdt tegelijk in dat een methodologie wordt ontwikkeld die het mogelijk maakt de betrokken objecten te beschrijven en te benoemen. Deze opdracht moet voor talrijke volkskundige objecten nog worden opgenomen¹⁶. Wij denken hier onder meer aan de specifiek technische collecties.

¹¹ Zie onder meer J. WEYNS, *Omstandige gids van het Openluchtmuseum te Bokrijk*, 1967 (= 1964) en J. WEYNS, *Bokrijk. zin en zijn*, Tielt-Utrecht, 1970.

¹² M. LAENEN, *Doelstellingen en taken van het volkskundemuseum*, in: *Museumleven*, 10, 1982, 157-159. M. LAENEN, *Nota betreffende de doelstellingen, opdrachten en werking van het Openluchtmuseum Bokrijk*, interne nota van 29 september 1980.

¹³ Vgl. hierover W.P. DEZUTTER, *Volkskundemusea. Bedenkingen over het verzamelbeleid*, in: *Vlaanderen*, 41, 1992, 347-349. Een goed overzicht van de problematiek van bewaring en conservering van objecten gemaakt van organische materialen biedt Maria RANACHER, 1998: *Mikroorganismen- und Schadinsektenbefall im Depot: Ursachen, Sanierung, Hygiene und Gesundheitsschutz*, in *Nicht ausgestellt. Das Depot, der andere Teil der Sammlung* (9. Bayerischer Museumstag, Schweinfurt 9.-11. Juli 1997, Tagungsbericht): 53-74.

¹⁴ Hierover uitvoerig A. BOESMANS & R. NOUWEN, 2000. Beknopt in 'Met de nodige reserve. 2 x 2 dagen langs museale depots in Vlaanderen en Zuid-Nederland', 1999, 3-4 en A. BOESMANS en R. NOUWEN, 1999: in *Museumbrief*, 1999-3, 33-34.

¹⁵ Meer uitgebreid hierover R. VAN DER LINDEN, *Vrijwilligers uit een onverwachte hoek. Belgian Senior Consultants i.z.w.*, in: A. STROOBANTS (Red.), *Vrijwilligerswerk in musea. Dossier VMV*, Antwerpen, 1998, 29-31.

¹⁶ Vgl. hierover L. DEVLIEGER, *Landelijk en ambachtelijk leven. Het Provinciaal Museum van het Bulskampveld te Beernem*, Brugge, 1992, 15; R. NOUWEN, 1999: *Enkele methodologische beschouwingen over de studie van de materiële volkscultuur van de 17de tot de vroege 20ste eeuw en het historisch onderzoek*, in: *Limburg - Het Oude Land van Loon*, 78, 371-382.

Anderzijds bleef er voor het Openluchtmuseum Bokrijk geen speelruimte die toeliet te wachten tot het ogenblik dat projecten zoals MOSES oplossingen hiervoor zouden aanreiken¹⁷. De doelstelling van het in 1998 opgestelde *Deltaplan Bokrijk* ligt in de kritische evaluatie van de kwaliteit van het individuele collectiestuk of de verzameling en van de plaats die zij in het museum verdienen. In de ontwikkeling van het plan speelde de inspiratie van het *Deltaplan Collectie Nederland*¹⁸ en van het Nederlands Openluchtmuseum Arnhem¹⁹ een bijzondere rol. Dit Deltaplan Collectie Nederland heeft weliswaar betrekking op het globale roerend patrimonium van Nederland, maar biedt tegelijk goede invalshoeken voor de benadering van afzonderlijke collecties. De vier hierin genoemde categorieën vormen ook voor het collectiebeleid van het Provinciaal Openluchtmuseum Bokrijk een uitstekend evaluatie-instrument. Met de collectie van het Provinciaal Openluchtmuseum wordt vanuit dit gegeven een strategie ontwikkeld. Een belangrijk uitgangspunt is dat, naast de tentoongestelde objecten, ook die objecten bewaard moeten blijven over welke voldoende contextinformatie bekend is, opdat zij als een bron voor wetenschappelijke kennis kunnen functioneren. Overeenkomstig het museumdecreet heeft het museum in deze een maatschappelijke opdracht²⁰.

Het Deltaplan Bokrijk berust op vier pijlers:

- de opdeling van de collectie in deelcollecties
- de opdeling van de collectie in beheerseenheden
- de automatisering van de inventaris²¹
- een nieuw collectiecentrum

Het Openluchtmuseum Bokrijk opteert vanuit de vier bovengenoemde pijlers voor fundamentele keuzes. Deze moeten toelaten de inhoudelijke kwaliteit van de collectie te verbeteren en het collectiemanagement te vereenvoudigen.

C. Verzamelen, bewaren en... afstoten

De probleemstelling van een goed collectiebeheer werd door E. van 't Hull naar aanleiding van het collectiebeleidsplan voor het Nederlands Openluchtmuseum duidelijk geformuleerd: *Bewaren om te selecteren of selecteren om te bewaren?*²².

¹⁷ J. DAVID, *The MOSES (Morphological Series) Project*, in: H. CHEAP (ed.), *Tools and Traditions. Studies in European Ethnology Presented to A. Fenton*, Edinburgh, 1993, 230-233. Vgl. in dit kader ook J. DAVID, *De genormaliseerde technologie in het gereedschapsonderzoek*, in: *Technologia*, 8, 1985, 77-96, bijzonder 81 sqq.

¹⁸ Hierover bijzonder *Bedreigd Cultuurbezit Deel 1: Deltaplan voor het Cultuurbehoud: Inventarisatie van achterstanden in collectiebeheer en -behoud bij musea en rijksarchieven*, deel 2: *Bijlagen: Hoofdrapportages van de deelonderzoeken*, Rijswijk, 1990; *Deltaplan voor het Cultuurbehoud: Onderdeel: Plan van aanpak achterstanden musea, archieven, monumentenzorg, archeologie*, Rijswijk, 1990; F. BERGEVOET, 1998: *Kulturbesitz bedroht - zehn Jahre Deltaplan in den Niederlanden*, in: B. REPP (red.), *Das Museumsdepot. Grundlagen - Erfahrungen - Beispiele* (Museumsbausteine, 4), München: 155-161.

¹⁹ E. VAN 'T HULL, *Orde op zaken. Collectiebeleidsplan 1997-2000*, Nederlands Openluchtmuseum Arnhem, 1996; E. VAN 'T HULL, 1997.

²⁰ De maatschappelijke opdracht van het museum is van culturele en wetenschappelijke aard. Zie hierover L. MARTENS, 1996: 19-20; *Decreet van 20 december 1996 tot erkenning en subsidiëring van musea*, art. 2.2 samen met *Besluit van de Vlaamse Regering tot uitvoering van het Decreet tot erkenning en subsidiëring van musea*. Hierover verder A. STROOBANTS, 1998: *Het museumdecreet: van droom tot kans op een werkzaam museumbeleid in Vlaanderen*, in: *Vriendenboek Luc Stockman*, Eeklo, 275-288, bijzonder 279-281.

²¹ R. NOUWEN, 2000: *Het project "Inventaris en documentatie". De herinventarisering van de collectie Bokrijk*, in: *Museumbrief*, 2000-4, 24-27.

²² Zie E. VAN 'T HULL, 1997: 205 sqq. Omtrent verzamelbeleid en selectiviteit, zie K. TALLY, 1992: *Collectiebeheer en het Citizen-Kanesyndroom*, in: *Museumvisie*, 16-2, 45 sqq.; 'Grenzen aan de groei'. *Selectieprocessen rond museale collecties*. *Congresinformatie*, Koninklijk Instituut voor de Tropen, Amsterdam, 29 Et 30 november 1999, hierin bijzonder ook C.T. THOEN en E. VOORHAAR, *Selectie en afstoting: de stand van zaken in honderd Nederlandse musea*.

Eén optie is in ieder geval duidelijk. Het Openluchtmuseum Bokrijk wenst niet langer de reddende engel te zijn voor van alles en nog wat. Absolute prioriteit zal worden geschonken aan die objecten die na grondige evaluatie binnen het werkveld en de doelstellingen van het museum passen. Voor het verzamelbeleid betekent dit dat het Openluchtmuseum enkel nog die voorwerpen zal aanvaarden die aan duidelijk omschreven voorwaarden voldoen²³. Zij moeten onder meer de functie van het Openluchtmuseum Bokrijk als synthesemuseum versterken, gedocumenteerd zijn, lacunes aanvullen, van een bijzondere interesse zijn om concrete denkbeelden te expliciteren voor de specifieke doelgroepen en zich in een goede toestand bevinden. Enkel op die wijze kan de instelling ook zijn zorgende opdracht waarnemen: het bewaren, conserveren en eventueel restaureren van de aanwezige en de eventuele nieuwe collecties²⁴.

Wij signaleerden reeds dat een significant gedeelte van de collectie van Bokrijk de facto buiten het werkveld van de instelling valt en zich bovendien in een ongunstige bewaringstoestand bevindt. Een eerste analyse van de situatie toonde aan dat het niet mogelijk noch wenselijk is voldoende financiële middelen vrij te maken om de volledige huidige verzameling in optimale toestand te brengen. Daarom is het op dit ogenblik noodzakelijk een selectie in de te behouden collecties te maken. Indien dit niet gebeurt, zal dit gebrek aan doortastendheid in de (nabije) toekomst een groter verlies veroorzaken. Keuzes dringen zich dus op. De doelstellingen zijn daarom als volgt omschreven:

- De collecties dienen in het museum en in de geplande depotruimte een plaats kunnen te vinden²⁵.
- De kwaliteit van het beheer en het behoud moeten op een meer dan aanvaardbaar peil worden gebracht.

In het kader van het collectiebeleid worden in functie van een eventuele afstoting van welbepaalde objecten de volgende selectiecriteria gehanteerd:

- Op de eerste plaats worden die voorwerpen geselecteerd die buiten het actuele werkveld van de instelling vallen.
- Voor wat betreft de voorwerpen die binnen het actuele werkveld vallen, wordt de selectie doorgevoerd op basis van de criteria zoals omschreven in het Deltaplan Bokrijk. Belangrijk in dit kader is de kwaliteit van het object.
- Een derde selectie criterium zal de toestand van bewaring van de betrokken objecten zijn. Een 'kosten-batenanalyse' van de eventueel noodzakelijke restauraties zal bepalend zijn. Het spreekt inderdaad vanzelf dat de restauratiekosten de globale waarde van het object niet mogen overschrijden.
- Om de risico's van vergissingen te beperken is het belangrijk te noteren dat in principe geen collecties worden afgestoten waarover onvoldoende kennis aanwezig is²⁶.

²³ Vgl. W.P. DEZUTTER, 1992: 348

²⁴ Vgl. A.A. GRIBL, 1998: 146-147.

²⁵ Vgl. in dit kader de inleidende uiteenzetting van O.H. MENSINK, 1999: *Schaal van gebouw en organisatie bepalen de collectievorming*, in: 'Grenzen aan de groei', samenvatting in Congresinformatie, 8 en 14.

²⁶ Vgl. A.A. GRIBL, 1998, 148. In dit kader wordt door A. nnick Oris onder leiding van Prof. M. Lodewijckx (K.U.Leuven) een licentieoverhandeling over wanmolens van de 17de tot de vroege 20ste eeuw gemaakt. De studie vormt een soort testcase die moet toelaten onze houding ten overstaan van andere gelijksoortige objecten te bepalen. Verder R. NOUWEN, 1999, 371-382.

D. De kwaliteit van de objecten

In het selectieproces neemt de evaluatie van de kwaliteit van het object een belangrijke plaats in. De kwaliteit van een object is tweevoudig, met name materieel en inhoudelijk. Cruciaal voor de kwaliteit van een object lijkt ons vooral de herkomstkritiek. Hiermee bedoelen wij onder meer herkomst, datering, informatie over de producent en de gebruiker. Waar komen ze vandaan? Van wat werden ze gemaakt? Hoe werden ze gemaakt? Waarvoor dienden ze? Waarom werden ze op die bepaalde wijze gedecoreerd? Vooral, wat hebben ze te betekenen?²⁷ Kort samengevat stelt zich de vraag: welk verhaal draagt het object in zich? Is er over het object contextinformatie beschikbaar? De vraag behelst dus niet enkel de authenticiteit in de zin van originaliteit en ouderdom. Integendeel, wij leggen ook en vooral de nadruk op de oorspronkelijke context waarin het object werd aangewend. De waarde komt voort uit de geschiedenis die haar sporen naliet op de objecten. Voorwerpen en hun onderlinge relatie zijn in feite een historische bron. Dit wordt duidelijk gemaakt door de archeologie, in het bijzonder door de archeologie van de prehistorie. De prehistoricus kan immers niet of nauwelijks over geschreven bronnen beschikken. Enkel de objecten in hun archeologische context verschaffen hem de nodige informatie om een proeve van een historisch verhaal te realiseren. Voor de historicus en de archeoloog gaat het bijgevolg niet om de voorwerpen 'an sich', maar wel om de betekenis die zij dragen vanuit het menselijk gedrag. I. Thoen gaat er van uit dat alle objecten, ooit door mensen gemaakt, een betekenis in zich dragen. Mooi of lelijk, handig of onhandig, ooit hadden zij een functie en voldeden zij aan een bepaalde behoefte²⁸.

De Engelse archeoloog D. Clarke ontwikkelde een systemisch model voor het analyseren van menselijke gemeenschappen uit het verleden in relatie tot hun natuurlijke omgeving²⁹. Hij onderscheidt een socio-cultureel systeem en een ecosysteem. Het socio-cultureel systeem is onderverdeeld in een economisch subsysteem, een sociaal subsysteem, een materieel subsysteem, een religieus subsysteem en centraal het psychisch subsysteem dat in zekere zin de menselijke geest vertegenwoordigt. De menselijke geest zelf staat voor creativiteit, dynamisme, ondernemingszin, ...³⁰. Het ecosysteem bestaat uit de andere socio-culturele systemen, de fauna, de flora, de geologie en het klimaat. Het socio-cultureel systeem en het ecosysteem staan in relatie tot elkaar en maken deel uit van een omvattend systeem, namelijk het milieusysteem. Waarom is dit systemisch model zo belangrijk? Het materiële subsysteem staat voor artefacten in de ruimste betekenis van het woord. Het staat voor al de voorwerpen die het gevolg zijn van het menselijk handelen. Dit kunnen zowel woningen, als kleding, gebruiksvoorwerpen of kunstwerken zijn. In de systeemanalyse van Clarke wordt de betekenis van al die voorwerpen, zowel historisch en symbolisch als utilitair, behandeld alsof zij afgestemd zijn op één uiteindelijk doel, met name het functioneren van individuen en groepen in een samenleving.

²⁷ Bijzonder R. ELLIOT et al., 1994: *Towards a Material History Methodology*, in Susan M. PEARCE (ed.), 1994: *Interpreting Objects and Collections*, London – New York, 109-124. Vgl. R. NOUWEN, 1999, 377-379.

²⁸ I. THOEN, 1997: *Grafter kookpotten en hertrouwde weduwen. Connotaties van een zeventiende-eeuw gebruiksvoorwerp*, in: *Volkskundig Bulletin*, 23, 107 sqq. Vgl. in dit kader de drievoudige betekenis van voorwerpen zoals geschetst door I. HODDER, 1994: *The Contextual Analysis of Symbolic Meanings*, in Susan M. PEARCE (ed.), 1994, 12.

²⁹ D. CLARKE, 1968: *Analytical Archaeology*; 101-104 & 124-126; D. CLARKE, 1994: *Culture as a System with subsystems*, in: Susan M. PEARCE (ed.), 1994, 44-47. Vgl. hier J.H.F. BLOEMERS, 1991: *Systemen en processen*, in: J.H.F. BLOEMERS & T. VAN DORP (red.), 1991: *Pre- en protohistorie van de Lage Landen*, 73-81. Andere analyseschema's werden ontwikkeld door onder meer G. TRIENEKENS, 1987, *Theoretische en methodologische aspecten van de lokale en regionale geschiedenis*, in: *Balans en perspectief. Visies op de geschiedwetenschap in Nederland*, 167-187, bijzonder 179 sqq. en G. WIEGELMAN, 1972 (1990): *Theoretische Koncepte der Europäischen Ethnologie. Diskussionen um Regeln und Modelle* (Grundlagen der Europäischen Ethnologie, 1) uitvoerig besproken door J.J. VOSKUIL, 1979: *De taal van de wetenschap*, in: *Volkskundig Bulletin*, 5-1, 21-43.

³⁰ Vgl. J. CLAES, 1994: *Waken bij uerkelijkheid. Een vademecum voor creativiteit.*, Kapellen

Dit betekent ook dat ieder object, dat het resultaat is van een menselijk handelen en waarvan de context is bekend, kan worden bevraagd. Inderdaad stelt het systemisch model van Clarke ons in staat een grote hoeveelheid van gegevens en waarnemingen te ordenen, te structureren, binnen relaties te plaatsen, te analyseren en te interpreteren. Centraal in de interpretatie staat het functioneren van het individu of de groep in de gemeenschap. Een context kan worden opgebouwd.

Uit het voorgaande is reeds duidelijk dat objecten, hoewel zij informatiedragers zijn, niet voor zichzelf spreken. Kerkhoven³¹ stelt in dit kader dat voorwerpen op een tergende wijze kunnen zwijgen en dat soms zelfs de meest elementaire vraag, namelijk "wat is dit?" onbeantwoord blijft. Wij kunnen deze voorwerpen niet plaatsen. Van Es argumenteerde in 1982 op het symposium "Het voorwerp als historische bron" dat slechts een beperkt aantal objecten voor de archeoloog informatiewaarde bezitten wanneer de context niet bekend is. Het betreft bijna uitsluitend voorwerpen die gemaakt zijn om informatie door te geven, om te communiceren, onder meer inscripties, munten, beelden. Zij bezitten enkel een informatieve waarde wanneer hun context bekend is, wanneer zij in relatie tot het menselijk gedrag kunnen worden gebracht. In feite kan dit worden uitgebreid tot al de objecten die deel uitmaken van de menselijke materiële cultuur³².

Het modale gebruiksobject bezit uit zichzelf dus geen eigen betekenis. In feite kan men stellen dat objecten op zich minder belangrijk zijn dan de culturele context waarin ze ontstonden, waarvan ze de exponent zijn. Het wetenschappelijk onderzoek moet er op gericht zijn die context te 'reconstrueren' en het object hierin een plaats te geven. Zonder contextgegevens, die het mogelijk maken het object te benoemen, te interpreteren en te plaatsen in een groter geheel, blijft het een inert, stom voorwerp. Een object heeft nood aan een historische context waardoor, na studie, een correcte tekenwaarde aan dit object kan worden toegekend³³. Objecten moeten dus worden geplaatst in relatie tot het menselijk denken en handelen en onthullen hun informatie slechts volledig wanneer zij worden geplaatst in relatie tot hun natuurlijke omgeving. Zij zijn tekens van techniek, gewoonten, gedrag, ... en scheppen de mogelijkheid bijzondere inzichten te verwerven in processen van ontwikkeling, transformatie en cultuurexpressie van een volledige bevolking. Uiteindelijk betekent dit dat de wetenschappelijke, en bijgevolg ook museologische waarde van objecten wordt bepaald door de contextinformatie die met betrekking tot de objecten kan worden verkregen na de studie van al de beschikbare literaire, iconografische en materiële bronnen.

Bovendien mogen objecten niet geïsoleerd worden bestudeerd, maar moeten zij worden gezien in relatie tot andere objecten. Objecten zijn vaak een onderdeel van objectclusters. P. Van Mensch spreekt in relatie hiermee van een synecologische benadering³⁴. Een dergelijke benadering heeft tot doel het potentieel aan informatie, dat een museumobject bezit, in zijn totaliteit aan te boren. Om die reden wordt in het kader van het inventariseringsproject bijzondere aandacht geschonken aan het documenteren van de objecten.

³¹ J. KERKHOVEN, 1991: *Volkskunde en museum. Het volkskundemuseum in de Duitstalige landen en zijn belang voor het cultuurhistorische museum in Nederland*, in: *Volkskundig Bulletin*, 17-3, 249. Vgl. W. FRIJHOFF, 1988: *Scheepsmodellen in kerken. Kantekeningen vanuit een semiotische benadering*, in: *Volkskundig Bulletin*, 14, 204.

³² Vgl. in dit kader W. SCHÄPFKE, 1990: *Geschichte ist nicht ausstellbar*, in: A. PREISS, K. STAMM & F.G. ZENDER, 1990: *Das Museum. Die Entwicklung in den 80iger Jahren. Festschrift für H. Borger zum 65. Geburtstag*, 291 bijzonder betreffende de Berlijnse muur. Verder Susan M. PEARCE, 1994: *Objects as Meaning; or Narrating the Past*, in: Susan M. PEARCE (ed.), 1994, 19 sqq.; G. ROOIJAKKERS, 2000: *Mensen en dingen. Materiële cultuur*, in: T. DEKKER, H. ROODENBURG & G. ROOIJAKKERS (red.), 2000: *Volkscultuur. Een inleiding in de Nederlandse etnologie*, Nijmegen, 144 sqq.

³³ H. VAN DEN EERENBEEFT, 1982: *Kan het voorwerp bron zijn voor geschiedschrijving?*, in: *Sociale wetenschappen*, 25, 247 sqq.; W. FRIJHOFF, 1992: *Ordelijk vergeten. Het museum als geheugen voor de gemeenschap* (Goltzius-lezing), 14 sqq. Vgl. verder J. VAESSEN, 1996: 11 sqq.

³⁴ P. VAN MENSCH, 1999, 83. Belangrijk in dit kader is ook J. CARSTENSEN, 1996, 146.

Uit ervaringen uit het buitenland blijkt immers dat een dergelijk 'nadocumenteren' aan de collectie bijzonder veel kwaliteit toevoegt³⁵.

De materiële kwaliteit tenslotte wordt onder meer bepaald door het fysische voorkomen. Is het object mooi, uniek, waardevol of gaaf? De waarde komt voort uit het materiaal, uit de arbeid die er aan werd besteed, uit het talent waarmee de arbeid werd uitgevoerd. Hieruit vloeit uiteraard ook een economische waarde voort. In functie van een museale werking zijn dit inderdaad belangrijke kwaliteiten. Of het gaat om een landbouwwerktuig of een schilderij is eigenlijk niet van belang. Wel belangrijk is dat dergelijke objecten, vanuit hun fysische kwaliteiten substantieel kunnen bijdragen aan het verhaal van het museum. Dit betekent dat het object op grond van voorkomen zijn betekenis vooral ontleent aan zijn plaats binnen het museumverhaal. De kwaliteit van het object wordt op dat ogenblik in het bijzonder bepaald door de betekenis die men er aan geeft in zijn museumcontext. Het object krijgt een nieuwe betekenis³⁶.

E. Het proces van afstoten

Het Openluchtmuseum Bokrijk heeft in het licht van deze overwegingen de beslissing genomen een aantal objecten af te stoten waarbij de 'Deontologische code voor het museumberoep' richtinggevend was. De volgende fasen kunnen worden onderscheiden:

Fase 1. De afstoting van objecten die te ernstig beschadigd zijn om nog voor restauratie in aanmerking te komen.

Een belangrijk gedeelte van de objecten bevond zich in een dergelijke toestand van ontbinding dat zij bij manipulatie braken of zelfs verpulverden. Andere objecten waren dermate beschadigd dat de restauratiekosten zowel de wetenschappelijke als de financiële waarde van het object ver overtroffen. Het betrof hoofdzakelijk monumentale objecten uit de deelcollectie 'Landbouw en veeteelt'. Indien mogelijk werden deze objecten gefotografeerd.

Fase 2 Het plaatsen in depot bij andere musea, bezoekerscentra, erfgoed in situ ontsloten, enz.

In een samenwerking met andere musea werd aan een aantal objecten een herbestemming gegeven. In de praktijk betekent dit dat voor alle objecten waarvoor onvoldoende plaats is om een goede bewaring te garanderen of die niet tot het omschreven verzameldomein horen, een partner wordt gezocht die vanuit het eigen verzamelbeleid in het object geïnteresseerd is en die de objecten in een degelijke publieksgerichte werking kan integreren³⁷. Het herbestemmen van de collecties gebeurt in verschillende, op elkaar volgende fasen die telkens een bijzondere aanpak vergen.

De herbestemming geschiedt op de eerste plaats via een bruikleengave voor lange duur. Een 15-tal overeenkomsten werden reeds gesloten. In eerste instantie was deze gericht op de onmiddellijke oplossing van het depotprobleem met betrekking tot

³⁵ H.-D. JOOSTEN, 1996: "Aufwerten statt Entsorgen". *Die Sammlungssituation des Freilichtmuseums an der Glentleiten*, in: *Arbeitstagung Freilichtmuseen am 10. U. 11. 10. 1996* (Freilichtmuseum des Bezirks Oberbayern an der Glentleiten = Freundeskreis Freilichtmuseen Südbayern e.V., Heft 13), 75-83, bijzonder 82 sqq.

³⁶ Gedachten omtrent deze problematiek vindt de lezer in K. POMIAN, 1990: *De oorsprong van het museum. Over het verzamelen*, Heerlen, recensie door M. BRINKMAN, in: *Museumvisie*, 14, 1990, 105. Vgl. verder J. VAESSEN, 1996: *Over context*, in: *Jaarboek 1996 Nederlands Openluchtmuseum*, 11 sqq.; P. VAN MENSCH, 1999: *Context en authenticiteit*, in: *Jaarboek 1999 Nederlands Openluchtmuseum*, 79 sqq.

³⁷ Een oproep werd onder meer gelanceerd tijdens de studiedagen 'Met de nodige reserve', 1999 4 en in *Museumbrief*.

monumentale objecten. Later is deze politiek gericht op de kwalitatieve verbetering van collectie en de depotwerking. Het Openluchtmuseum wenst met het oog op de toekomst wel de eigendomsrechten over de objecten die binnen het verzamelbeleid van het Openluchtmuseum vallen en die vanuit historisch en museaal oogpunt belangrijk zijn, te behouden. Het beschermen van de eigendom van deze objecten dient te worden gezien in het kader van een actieve bruikleenpolitiek, in het bijzonder bruiklenen van lange duur. Hiermee versterkt het Openluchtmuseum zich in functie van de eigen projecten op het vlak van tentoonstellingen en een ruime educatieve werking. Dit is het uitgangspunt.

Daarnaast wil het Openluchtmuseum via een dergelijke bruikleenpolitiek in het kader van haar verzamelbeleid met andere musea structurele samenwerkingsverbanden ontwikkelen. Hierdoor plaatst het Openluchtmuseum zich binnen het museumbeleid zoals dit door de Vlaamse overheid werd ontwikkeld. Dit moet tevens toelaten dat de instelling zich profileert als een synthesesmuseum van landelijk belang binnen een netwerk van antennes of meer gespecialiseerde musea. Het Openluchtmuseum zal in dat kader het initiatief nemen voor de uitbouw van een museumnetwerk. De betrokken partners belichten een inhoudelijk facet dat in het Openluchtmuseum slechts terloops wordt aangeraakt.

Fase 3. Het schenken in eigendom

Het openluchtmuseum bezit een aantal monumentale objecten die veeleer thuishoren in de sector industriële archeologie. Zij vallen bijgevolg stricto sensu niet onder het verzamelplan van het Openluchtmuseum. Enkele van deze objecten waren zo omvangrijk dat werd verwacht dat deze objecten niet zouden worden aanvaard tenzij er een eigendomsoverdracht plaatsvond. Deze collecties werden in het kader van structurele samenwerkingsverbanden aan andere instellingen in eigendom of in bruikleen gegeven.

Fase 4. De verkoop van objecten:

Men dient er ernstig rekening mee te houden dat een aantal objecten binnen de museumsector geen herbestemming zullen kunnen vinden. De redenen zijn meervoudig. Een belangrijk gegeven is zeker het ruimtegebrek dat ook in andere instellingen bestaat. Maar evenzeer moet worden aangestipt dat bepaalde objecten nog voldoende courant zijn en bijgevolg ook elders nog in museumverzamelingen aanwezig zijn. Evenmin zullen al deze voorwerpen aan de oorspronkelijke eigenaars kunnen worden terug gegeven. Wanneer alle middelen tot herbestemming en zinvolle aanwending zijn uitgeput, is er geen enkel belet noch deontologisch bezwaar³⁸ meer om dergelijke objecten in de handel te brengen. Integendeel, in functie van een goed beheer van de collecties is het noodzakelijk dergelijke objecten van de hand te doen. De vrijgekomen financiële middelen kunnen worden geïnvesteerd in het collectiebeheer.

Fase 5. Slotevaluatie:

Er dient tenslotte ernstig mee rekening te worden gehouden dat sommige objecten niet zullen worden verkocht. Indien na het hoger af te leggen traject bijgevolg nog objecten overblijven, zal een overlegmoment worden ingebouwd in functie van de uiteindelijke bestemming van deze objecten.

³⁸ Vgl. in dit kader 'Met de nodige reserve'. 1999, 17.

G. Tenslotte nog dit...

De musea vormen allen samen het materiële geheugen van de maatschappij. Dit betekent dat een consistent collectiebeleid in essentie wordt gestuurd door de contextuele en museale kwaliteit van de objecten. De kwaliteit van het museum wordt bepaald door de kwaliteit van haar verzameling. Selectie en afstoting van museumobjecten krijgen zo een heel andere dimensie. Het is niet langer voldoende voorwerpen te verzamelen. Verzamelen wordt onderbouwd door interdisciplinair wetenschappelijk onderzoek. Selectiviteit wordt gezien in het kader van intermuseale samenwerkingsverbanden op het vlak van collectievorming en laat in relatie tot het verzamelbeleid toe te vermijden dat de collectie door overtollige objecten onder druk komt te staan³⁹. Afstoten, indien niet anders kan, leidt tot museaal herbestemmen. Aanvaardt men deze uitgangspunten, dan lijkt mij een gedragscode als instrument voor verantwoord ontzamen overbodig.

Het is dus bijzonder belangrijk om ernstig na te denken over het afstotings- en/of herbestemmingbeleid in de musea. Houdt selecteren ook afstoten, verkopen, vernietigen of schenken in? Ethische normen moeten dan alleszins worden vastgesteld en ook de juridische problematiek moet worden afgelijnd⁴⁰. Aan de groei van de museale collecties worden immers, of men wil of niet, grenzen gesteld. Niet enkel raakt deze problematiek het verzamelbeleid in zijn wezen. Tevens wordt hier de collectieve verantwoordelijkheid van de musea als beheersinstrumenten van het materiële verleden aan de orde gesteld. De individuele instelling is inderdaad niet langer in de positie alléén verantwoordelijk te zijn voor de 'bewaring van het materiële archief'. Onder meer de monumentaliteit en de hoeveelheid van sommige objecten zijn belastend. De noodzaak tot een fundamentele samenwerking in deze, onder meer in relatie tot de organisatie van de depots en de herlokatie van museumobjecten, dringt zich op⁴¹. Of moeten wij veeleer denken aan een soort van centrale depots⁴²? Afgaande op de discussies tijdens de avondsessie van de studiedagen 'Met de nodige reserve' in 1998 bestaat er hiertegen klaarblijkelijk zekere weerstand⁴³. Uit het onderzoeksproject omtrent museumdepots van de provincie Utrecht bleek alleszins dat een dergelijk centraal depot in een grote behoefte zou voorzien⁴⁴. De musea moeten in ieder geval samen onderzoeken hoe zij met deze problematiek zullen omgaan, zowel naar het eigen werkveld als naar het publiek toe. Samenwerking is bovendien noodzakelijk om zowel de afzonderlijke musea als de hele museumsector te versterken. In deze context moet ook het collectiebeleidsplan en de collectiewerking van het Openluchtmuseum Bokrijk worden gezien. Het afvoeren en de herlokatie van collecties vormen duidelijke onderdelen van dit collectiebeleid. Daartegenover staat dat voor de te behouden collecties een betere infrastructuur en beheersvoorwaarden worden gerealiseerd.

³⁹ Vgl. hier J. CARSTENSEN, 1996, 152.

⁴⁰ Vgl. Antoinette VAN DORSEN, *De noodzaak van een gedragscode voor selecteren en afstoten*, in: *Museumvisie*, 1999-2, 37-39. Verder *Concept-leidraad voor het afstoten van museale objecten*, *Museum Selectie Project*, november 1999 n.a.v. het congres 'Grenzen aan de groei'. Voor Groot-Brittannië verwijzen wij naar *Disposal. Guidance on the Ethics and Practicalities of Disposal. Ethical Guidelines. Advice from the Museums Association Ethics Committee*, London, 1996-2; A.A. GRIBL, 1998: 143 sqq.

⁴¹ Vgl. hierover J. CARSTENSEN, 1996, 152; J. DAVID & M. WIENEN, *Repertorium van de technische en wetenschappelijke collecties in de Vlaamse musea (Dossier VMV)*, Antwerpen, 1999, 1.

⁴² R. NOUWEN, 1992: 22; R. NOUWEN, 1994: 120-121; J. PRINS en M. DE RIJKE, 1997: *Depotonderzoek Utrechtse musea. Eindrapport* (Stichting Ondersteuning Musea), Utrecht, 53 sqq.; P. MONSIEUR, 1999: 55-59 & 90.

⁴³ Zie 'Met de nodige reserve', 1999, 17.

⁴⁴ J. PRINS en M. DE RIJKE, 1997: 53.

